

Sp. zn. 6985/2020/VOP/BJ
Č. j. KVOP-8024/2021
Datum 4. března 2021

Vážená paní
Mgr. Natalie Jeníčková
předsedkyně
Sekce náhradní rodinné péče
Českomoravská psychologická společnost
Kladenská 48
160 00 Praha 6

Vážená paní předsedkyně,

odpovídám na Váš dopis, který jsem obdržela jako reakci na mé Doporučení ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči vydané v prosinci 2020. **Za tento dopis Vám děkuji a ráda bych se touto formou vyjádřila k některým dílčím bodům, se kterými polemizujete.** Rovněž se nebráním možnosti se s Vámi osobně (či distančně¹) setkat a probrat Vaše související poznatky z praxe.²

Hned na úvod bych chtěla zdůraznit, že mé doporučení vychází z účinné právní úpravy, která (de facto beze změny) platí od roku 2014. Mým cílem bylo zdůraznit mantinely, které právo nastavuje všem zúčastněným stranám (rodičům, pěstounům, orgánům sociálně-právní ochrany dětí, doprovázejícím organizacím, soudům) a které, jak vyplývá z mnou šetřených případů, bývají někdy překračovány. Pokud se domníváte, že aktuální právní úprava není vhodná, je namístě, abyste námitky prezentovala spíše Ministerstvu práce a sociálních věcí, které má možnost připravit a předložit novelizaci souvisejících právních předpisů, případně je prosazovala prostřednictvím zvolených zákonodárců.

Zároveň chci předznamenat, že doporučení bylo psáno právě s důrazem na práva a zájmy dítěte, která jsou i v mé činnosti vždy předním hlediskem. Jeho snahou není jakkoliv zvýhodňovat rodiče před pěstounem. Naopak zdůrazňuje vzájemná práva dětí a rodičů. Některé Vaše výhrady vůči doporučení upozorňují na to, že některé pasáže doporučení hovoří častěji o rodiči než pěstounovi. To však vyplývá ze tří základních východisek. Za prvé ze skutečnosti, že se jedná o vzájemné právo dítěte a rodiče. Důraz na jeho realizaci (pokud ho nevylučují objektivní okolnosti) klade nejen náš právní řád, ale rovněž mezinárodní předpisy³ a soudní instituce, které je aplikují. Za druhé vycházím ze samotné podstaty pěstounské péče jakožto institutu náhradní rodinné péče. **Předesílám, že si velmi vážím práce pěstounů a jejich odhodlání pomoci dětem, které nemohou vyrůstat ve své rodině,** nelze však opomíjet, že jejich nezastupitelná role v péči o dítě je v našem právním řádu pojímána (pokud je to možné) jako dočasná. Pokud má rodič dokázat, že má zájem o dítě

1 S ohledem na aktuální epidemiologickou situaci nabízím možnost spojit se online, a to například prostřednictvím aplikace Lifesize.

2 V případě Vašeho zájmu prosím kontaktujte moji asistentku Marii Hemalovou (hemelova@ochrance.cz), se kterou můžete sjednat konkrétní termín i formu setkání.

3 Odkazuji zejména na Úmluvu o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.), Úmluvu o styku s dětmi (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2005 Sb. m. s.) či Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.).

pečovat, že péči zvládne a současně si za tímto účelem i upravuje své poměry, musí mít možnost zůstat s dítětem v častém kontaktu a podílet se odpovídající měrou na jeho výchově. V třetí řadě z mé zkušenosti vyplývá, že rodič vystupuje ve slabší pozici. Na rozdíl od pěstounů nemá dítě fyzicky v péči, na danou situaci nebyl školen, často vnímá orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) jako „někoho, kdo mu dítě odebral“, a fakticky tak nemá aktivní podporu ze strany nějaké státní či nestátní organizace. Víím, že snahou doprovázejících organizací a OSPOD je, aby je rodič vnímal jako partnery, na které se může bez obav obrátit. Nicméně než rodič do této fáze dospěje, může uběhnout mnoho času, během kterého je rodič stavěn před nepřehledným množstvím problémů, které musí řešit sám.

Poslední věc, kterou bych chtěla vyzdvihnout předtím, než se konkrétně vyjádřím k Vámi namítaným bodům, je, že vnímám, že **případ každého dítěte a jeho rodiny je individuální**. V praxi se objevují případy, kdy je opodstatněné do vzájemných práv dítěte a rodiče zasáhnout. Pokud je to v zájmu dítěte, vůbec se tomu nebráním. Pouze upozorňuji na to, že k **daným zásahům musí docházet způsobem, který předpokládá právní úprava**. Není tedy možné (byť v dobrém úmyslu a v zájmu dítěte) například dítěti zakázat či omezit dlouhodobě kontakt s rodičem, pokud o tom nerozhodl soud. V tomto ohledu je samozřejmě nepostradatelná role zúčastněných odborníků, kteří (na rozdíl od soudu) s dítětem, pěstouny i rodičem přímo pracují a vidí je v rámci vzájemných interakcí. Na základě jejich vyhodnocení a odborných závěrů by měl soud rozhodovat.

Odpovědi na Vaše otázky a vyjádření k částem doporučení, se kterými polemizujete

{1} Právo (nikoliv povinnost) dítěte na styk s rodičem

Máte pravdu, že tato skutečnost není v doporučení akcentována. V případě aktualizace doporučení zvažím její zařazení.

Dítě je bezesporu nejpodstatnějším aktérem celého procesu i realizace pěstounské péče. Jeho přání a názorům musí všichni zúčastnění odborníci naslouchat, nikoliv je však bezmezně následovat. Jistě jste se také setkala se situacemi, kdy přání dítěte nebylo v danou chvíli tím nejlepším, co se dítěti nabízelo.

V případě odmítání kontaktu s rodičem je nepochybné, že by nikdo neměl násilně nutit dítě ke kontaktu. S daným tématem je však nezbytné velmi intenzivně pracovat, odborně rozkrýt příčiny tohoto nezájmu či odmítání a pokusit se hledat možnosti, které by mohly pomoci znovuobnovení kontaktu. Je jednoznačně úkolem všech zúčastněných odborníků i pěstounů, aby dítěti pomohli a přiměřeně ho motivovali ke kontaktu. Za tímto účelem musí odborníci pracovat samozřejmě také s rodičem. Hledat s ním možnosti změny v jeho chování, projevech apod. Pokud rodič spolupracuje a situaci respektuje, není potřeba se na soud obracet.

Je-li situace pro dítě skutečně značně zatěžující nebo uvádí-li dítě objektivní důvody k tomu, proč se s rodičem nechce stýkat, mám za to, že OSPOD musí iniciovat soudní úpravu (dočasně omezení či zákaz styku), jelikož je nepochybné, že daná situace není v zájmu dítěte a OSPOD ani doprovázející organizace nemůže kontakt jinak zakázat.

OSPOD může rovněž odkázat rodiče, který kontakt nevhodně vynucuje, aby se sám obrátil s návrhem na soud a žádal soudní úpravu (dané je možné i předběžným opatřením). V rámci

soudního řízení je nezastupitelná role kolizního opatrovníka dítěte, který by měl soudu jasně prezentovat, co je v zájmu dítěte a na základě čeho učinil tento závěr. Do doby soudního rozhodnutí musí pokračovat intenzivní práce s dítětem i rodičem. Pokud však i s touto aktivní a intenzivní podporou dítě bude kontakt dále odmítat, může se jednat o objektivní důvod k tomu, aby kontakty neprobíhaly. Opět je to však na soudu, aby o tom rozhodl.

{2} Opomnění zákonné povinnosti rodiče řádně pečovat o dítě, bagatelizace důvodů, pro které dítě bylo odebráno z biologické rodiny, a nereflektování kvality biologických rodin

Rozhodně nezpochybňuji závažnost důvodů, které vedou ke svěřením dítěte do pěstounské péče. Doporučení v žádném případě nesnižuje důležitost a přínos pěstounské péče. **Pěstounů a jejich práce si naopak velmi vážím. Ve většině případů je jejich péče velmi kvalitní. Dítěti poskytují bezpečné zázemí, lásku, pevnou citovou vazbu a přiměřené výchovné vedení.**

Nemohu však souhlasit s tím, že by dané nebylo slučitelné se zachováním rodinných vazeb. Dle mého názoru, v němž vycházím i z názoru odborníků, by i dítě vyrůstající v pěstounské rodině mělo mít možnost udržovat kvalitní vztah s biologickým rodičem, pokud to nevyklučují objektivní okolnosti (např. prokázané sexuální zneužívání dítěte rodičem). Mám za to, že dítě má zůstat v kontaktu s rodičem a ten se má přiměřeně svým schopnostem a možnostem dále podílet na výchově dítěte, respektive zůstat součástí života dítěte. Pokud bychom tento názor opustili, mám za to, že bychom hovořili spíše o osvojení dítěte, nikoliv pěstounské péči. Nerespektovali bychom tak právní úpravu obsaženou v našem právním řádu.

Zároveň nezpochybňuji, že je důležité, aby rodič pracoval na sobě a odstranění důvodů, které vedly k odebrání dítěte z péče. Tím jsem se však v doporučení nezabývala s ohledem na vymezené téma a jeho rozsah. Domnívám se však, že není možné, aby rodič do doby, než zcela sanuje své poměry, nebyl v kontaktu s dítětem.

Setkávám se s širokým spektrem důvodů, pro které bylo dítě odebráno z biologické rodiny. Vždy je však povinností OSPOD po odebrání dítěte pracovat s rodičem a nabídnout mu možnosti, které by mu měly pomoci upravit si poměry a převzít dítě zpět do péče. Jedná se mimo jiné opět o závazek České republiky vyplývající z jejího přistoupení k v úvodu zmíněným mezinárodním úmluvám – zajistit občanům dostupnou síť služeb a pomoci. To samozřejmě neznamená, že OSPOD (či další státní a nestátní organizace) nesou odpovědnost za to, zda rodič služeb využije, zda na sobě zapracuje, zda změní své chování a podmínky apod. Dané už je na rodiči a jeho odpovědnosti. Pokud rodič snahu o změnu nevyvíjí nebo není účinná, nemůže očekávat, že mu dítě bude vráceno do péče a je zcela důvodné, aby dítě dále (i dlouhodobě) vyrůstalo v náhradní rodinné péči.

{3} Zájem dítěte

Ztotožňuji se s Vaším pojetím pojmu „zájem dítěte“. Domnívám se, že dané samo o sobě nebrání, aby dítě v pěstounské péči zůstalo v kontaktu s biologickým rodičem a ten v jeho životě hrál určitou roli (definovanou podle jeho možností a schopností a podle zájmu dítěte). Zde spatřuji nezastupitelnost práce spolupracujících odborníků, ale i pěstounů, kteří by se rovněž měli podílet na práci s dítětem i rodičem k danému tématu.

Jak jsem uvedla již výše, pokud jsou k tomu objektivní důvody a je to v zájmu dítěte, je v pořádku, že dojde k omezení nebo dočasnému zákazu kontaktu dítěte s rodičem (např. v případech, kdy rodič dítě týral, sexuálně zneužíval, dostavuje se ke kontaktům pod vlivem návykových látek, je vůči dítěti či pěstounům vulgární či agresivní, s dítětem nevhodně jedná či manipuluje). Pouze upozorňuji na to, že k **daným zásahům musí docházet způsobem, který předpokládá právní úprava.**

(4) Nadřazenost pokrevních vazeb

Domnívám se, že v tomto ohledu došlo spíše k Vaší nepřesné interpretaci. Nedomnívám se, že by vlastní rodiny a pokrevní vazby nemohly být plnohodnotně nahrazeny vztahy nepokrevními. Mám dokonce za to, že to dokazují mnohé rodiny, s jejichž osudy jsem se mohla seznámit. Svým doporučením jsem rovněž nechtěla podceňovat kvalitu a láskyplnost péče, kterou pěstouni poskytují svěřeným dětem. Chci však zdůraznit, že biologický rodič stále rodičem zůstává, nepopíratelná vazba mezi dítětem a rodičem přetrvává. Nemám sice dostupná data opírající se například o dlouhodobé výzkumy, ale setkávám se s mnohými lidmi, kteří vyrůstali v náhradní rodinné či ústavní péči, a přesto se i v dospělosti s rodičem vzájemně vyhledávají, kontaktují se či spolu dokonce žijí. Nemohu proto převzít Vámi uvedený názor, že je nutné si klást otázku, k čemu mají kontakty do budoucna vést a jaká je perspektiva vztahu mezi rodičem a dítětem.

Stejně tak mé doporučení neříká, že by kontakty dítěte s rodiči měly být organizovány jen na základě přání rodičů. Představy rodičů jsou často nereálné, a zejména pro dítě velmi zatěžující. Je nepochybně nutné přání rodičů porovnat s reálnými možnostmi, a zejména se zájmy dítěte. V tomto ohledu si však dovoluji podotknout, že se nezdá setkávám s podmínkami pěstounů, které jsou velmi nepřátelské vůči rodiči nebo neukazují jejich ochotu zachovat roli rodiče v životě dítěte. Z nedávné doby mohu jako příklad uvést například neochotu pěstounky na přechodnou dobu realizovat kontakt dítěte a ještě nezletilé matky po porodu, a to s argumentem obavy z nákazy COVID-19 (byť toto bylo možné snadno ošetřit testováním matky), dále s argumentem nesouhlasu manžela pěstounky, nutnosti „dodržet šestinedělí“ nebo nutnosti adaptace dítěte v dlouhodobé pěstounské péči, byť i soud deklaroval brzké rozhodnutí o navrácení dítěte zpět do péče matky.

(5) Vývojově-psychologické poznatky

Je jednoznačné, že dítě má v každém období života specifické vývojové potřeby, které je nutno respektovat. Dané skutečně není možné přímo promítnout do zákona. Opět však v doporučení neříkám, že by tyto potřeby dítěte neměly být respektovány. Znovu se budu opakovat, ale musím uvést, že i tyto potřeby musí být zohledněny způsobem, který není v rozporu s právní úpravou. Pokud je tedy s ohledem na aktuální vývojové potřeby dítěte nutné upravit kontakt dítěte s rodičem, je to možné. V první řadě domluvou s rodičem. Pokud rodič tyto potřeby dítěte nezohledňuje, je nezbytné, aby v zájmu dítěte rozhodl soud.

Zde připomínám, že rozhodnutí soudu není neměnné. Mělo by opět reagovat na vývoj v čase a v postojích rodiče, a zejména zohledňovat potřeby a zájmy dítěte. V tomto ohledu je soudu nepopíratelně přínosný odborný pohled zúčastněných odborníků – zejména OSPOD, doprovázejících organizací, psychologů či psychiatrů.

Bohužel ohradit se musím vůči Vašemu závěru, že nějakou formu kontaktu je možné zvažovat až poté, co dítě v pěstounské rodině naváže bezpečné a hluboké citové vztahy. Nepopírám, že citové zakotvení a bezvýhradné přijetí je pro dítě důležité, ba i nezbytné. Ale nejsem názoru, že by tento přístup byl v rozporu s tím, aby se dítě pravidelně vídalo s rodičem. Nemohu akceptovat, že by dítě mělo na kontakt s rodičem čekat do doby vytvoření hluboké citové vazby s pěstounem – to podle mého názoru může trvat i řadu měsíců, ne-li let. V takovém případě bychom opět na pěstounskou péči nahlíželi spíše perspektivou osvojení dítěte.

(5) Pěstouni, soudy, OSPOD, doprovázející organizace

Uvedla jste, že je nereálné, aby se na podmínkách a četnosti styku dítěte s rodiči primárně dohodli pěstouni s rodičem. Musím však zdůraznit, že takto je aktuální právní úprava nastavená. Daný výrok je samozřejmě ale obecný. Každý sociální pracovník by jej měl mít na paměti a vyhodnocovat jej jako první možné řešení. Nadto musím uvést, že se naopak setkávám s řadou případů, kdy úspěšně dochází k dohodám.

Jsou však případy (a nepopírám, že jich může být hodně), u nichž tento krok selže nebo není zjevně možný. Pak je namístě pomoc ze strany OSPOD či doprovázející organizace. Je skvělé, pokud se tímto přístupem podaří najít vzájemnou dohodu mezi rodičem, pěstouny a dítětem. Zdůrazňuji však, že musí jít skutečně o dohodu, nikoliv příkaz, zjevný ústupek některé ze stran či nátlakové vynucování. V těchto situacích je podle mého názoru nezastupitelná role OSPOD a doprovázejících organizací, které si však musí být vědomy všech limitů, které jsem předznamenala v úvodu tohoto dopisu, zejména pak limitů účinné právní úpravy. Pokud dohoda mezi rodičem a pěstouny není ani s pomocí OSPOD a doprovázející organizace možná, nezbývá, než aby o souvisejících právech a povinnostech rozhodl soud.

Stejně tak není možné nastavenou právní úpravu obcházet s odkazem na přetíženost soudů. Jsem si tohoto problému vědoma a veřejný ochránce práv na nezbytnost rychlého vyřizování opatrovnické agendy soudů opakovaně upozorňuje. Věřím však, že pokud je práce OSPOD a doprovázejících organizací kvalitní, dokáží mnoha rodičům a pěstounům pomoci nalézt vzájemnou shodu, která bude v nejlepší zájmu dítěte. Teprve o zbylých případech pak musí rozhodovat soud. V případě dlouhodobě nespolupracujícího či „problémového“ rodiče je také možné úpravu styku navrhnout rovnou v rámci řízení o svěřeni do pěstounské péče.

Závěr

Vážená paní předsedkyně, jsem si vědoma toho, že podpora vztahu dítěte s biologickou rodinou není jednoduchá a v rámci pěstounských rodin může způsobovat řadu problémů. Opět zdůrazňuji, že si práce pěstounů nesmírně vážím, nicméně zároveň jsem přesvědčena, že povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat vztah dítěte v pěstounské péči s rodiči nelze opomíjet, upozadřovat či bagatelizovat. Věřím, že Vy i Vaši kolegové jim jste schopni poskytnout přiměřenou podporu a pomoc, aby své zákonné povinnosti dostáli a probíhalo to v zájmu všech stran, zejména dítěte.

Doufám, že mé vyjádření přijmete k dovysvětlení mého záměru, se kterým jsem doporučení vydávala. Domnívám se, že většina Vámi uvedených kritických bodů vznikla spíše nepřesnou

interpretací. Je jistě v zájmu všech, pokud mé vyjádření poskytnete také členům Vaší Sekce, a přispějete tak ke správné interpretaci doporučení. Tento dopis rovněž zveřejním spolu s textem doporučení v Evidenci stanovisek ombudsmana (www.eso.ochrance.cz) pod spisovou značkou 6985/2020/VOP.

Ráda bych také upozornila, že na doporučení eviduji také pozitivní reakce, a to jak z řad doprovázejících organizací, tak státních subjektů. Zároveň mě informovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí, že má v plánu se tématu rovněž v dohledné době nabývat. V rámci metodického vedení chce z mého doporučení vyjít a rozšířit jej o možnosti řešení souvisejících problémů z praxe.

V případě přetrvávajících nedorozumění mě neváhejte kontaktovat.

S přátelským pozdravem

Mgr. Monika Šimůnková v. r.
zástupkyně veřejného ochránce práv
(dopis je opatřen elektronickým podpisem)